

## ธรรมาภิบาลกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

### Buddhism and good governance for organizations

พระครูสทรวรธรรมกิจ. ดร.

สยามพร พันธไชย

นภวคันต์ อังگان

chaiyou99wa@gmail.com

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

#### บทคัดย่อ

รัฐเป็นผู้มีบทบาทในการวางรากฐานและรักษากฎระเบียบต่าง ๆ การสร้างธรรมาภิบาลของรัฐนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าหลักของธรรมาภิบาล มุ่งเน้นให้ทราบถึง ปัจจุบันที่มีการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล แล้วก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อความต้องการของประชาชนสูงสุด ซึ่งการที่จะทำให้หลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการ บ้านเมืองเกิดผลสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารหรือผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะนำมายึดปฏิบัติเพื่อให้เป็นแบบอย่าง แก่ประชาชน และเพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจถึงหลักธรรมาภิบาลมากขึ้น ในทางพระพุทธศาสนากับการ หลักการปกครองที่ดีก็คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มุ่งเน้นที่ตัวคน หรือคุณสมบัติภายในของคน ในแง่ ของผู้บริหารหรือผู้ปกครองจึงถือว่า พระพุทธศาสนามุ่งเน้นที่ตัวผู้บริหารหรือผู้ปกครอง ให้ความสำคัญกับ คุณลักษณะของผู้บริหารหรือผู้ปกครองเป็นหลักพระพุทธศาสนาส่งเสริมหรือสนับสนุน ประเด็นนี้พระพุทธศาสนา เชื่อว่า ความดีจะสนับสนุนหรือส่งเสริมความดีด้วยกัน เมื่อหลักธรรมเป็นคุณธรรมดีงามของผู้บริหารหรือผู้ปกครอง หลักธรรมดังกล่าวก็ย่อมที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดเป็นหลักการที่ดีสำหรับผู้บริหารหรือผู้ปกครองนั่นเอง

**คำสำคัญ :** ธรรมาภิบาล. แนวคิด. พระพุทธศาสนา

#### Abstract

The state plays a role in laying the foundation and maintaining regulations. Building good governance requires an effective government management system. It can be seen that the principles of good governance Focusing on the present that there is an achievement-oriented work Which nets focus on working with efficiency and efficiency and will bring maximum benefit to the needs of the people. In order to achieve good governance or principles of national administration. Executives or leaders are very important to be adhered to as a model for the people. And to give people a better understanding of good governance. In the way of Buddhism and good governance principles These Buddhist principles focus on the people. Or the internal

qualities of people In terms of executives or guardians. it is considered Buddhism focuses on executives or guardians. Giving priority to the characteristics of administrators or guardians. Buddhism encourages or supports In this issue. Buddhism believes that Goodness will support or promote goodness together. When the doctrine is a virtuous virtue of the executive or guardian The said principles would inevitably promote or support a good principle for executives or guardians.

**Keywords:** Good governance. Concept. Buddhism

## บทนำ

แนวความคิดเรื่อง Good Governance เป็นแนวความคิดของธนาคารโลก (World Bank) ที่นำมาใช้ในการกำหนดนโยบายการให้กู้เงินกับประเทศในซีกโลกใต้ ตั้งแต่ช่วยทศวรรษ 1980 เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความไร้ประสิทธิภาพ และการคอร์รัปชันของรัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศในแถบละตินอเมริกาและแอฟริกา ที่มีปัญหาในการบริหารงานจนทำให้เกิดปัญหา เนื่องจากการกู้เงินธนาคารโลกไปแล้ว ไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ ธนาคารโลกให้ความหมายไว้ว่า “Good Governance” คือ ลักษณะและวิถีทางของการที่อำนาจได้ถูกใช้ไปในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา (นฤมล ทับจุมพล. 2546 : 61)

ธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวความคิดหนึ่งในระยะหลังมานี้มีการนำมาใช้และอ้างอิงอยู่เป็นประจำในสาขาวิชารัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาพัฒนาบริหาร โดยมักปรากฏควบคู่ไปกับแนวความคิดและศัพท์วิชาการจำพวกประชาธิปไตย ประชาสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชนสิทธิมนุษยชน และการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน (แซม เอเจอร์ (ผู้เขียน). 2545 : 25-26) ปัจจุบันนี้ ทั้งในการศึกษาและในวิชาชีพการบริหารถือได้ว่า ธรรมาภิบาลเป็นมิติใหม่ของการบริหารทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนถึงในด้านศาสนา โดยเฉพาะสังคมไทยที่เป็นสังคมพระพุทธศาสนา ได้มีความพยายามศึกษาธรรมาภิบาลในมิติของพระพุทธศาสนา

แนวคิดธรรมาภิบาล เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ และประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลโดยร่วมกับกลุ่มผู้นำหรือนักการเมืองท้องถิ่นร่วมกันแสวงหาประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ทำให้กลไกการปกครองไม่เพียงพอต่อการรับมือกับสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้นได้ อีกทั้งกลุ่มทุนขนาดใหญ่ก็ต้องการหลักประกันให้แก่เจ้าหน้าที่ในการทวงหนี้ แนวคิดดังกล่าวจึงถูกใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม ส่วนน้อย มากกว่าการปกป้องผลประโยชน์ องค์กรส่วนใหญ่ การขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวก็มีลักษณะเป็นอัตตาธิปไตย ส่วนแนวคิดธรรมราชา ปรากฏในจกกวตติสูตรซึ่งเป็นพระสูตรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นธรรมราชา จะยึดถือหลักธรรมาธิปไตย คือความถูกต้องตามเหตุผล และทั้งประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์บุคคลอื่นแนวคิดธรรมราชาจึงเป็นที่มาของธรรมาภิบาลวิถีพุทธ ที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายที่สูงส่ง คือ มุ่งแก้ปัญหาทั้งระดับโครงสร้างและระดับปัจเจกบุคคล อีกทั้งมุ่งแก้ความเสื่อมทางศีลธรรมในสังคม โดยไม่มองข้ามปัญหาทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาระบบธรรมาภิบาล พระพุทธศาสนามองเรื่องปัญญาในทุก

บริบท ที่เรียกว่า โยนีโสมนสิการ และปรโตโฆสะ อีกทั้งพระพุทธเจ้าทรงให้เริ่มที่จิตใจ ซึ่งเป็นเจ้าของพฤติกรรม หากมนุษย์มีความ รับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง ความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลง นำไปสู่ความสงบในที่สุด (อุทัย สติมัน. 2558 : 125)

การใช้หลักธรรมาภิบาลทำให้องค์กรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบ โดยมีประชาชนหรือองค์การภายนอกมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่การบริหารองค์การ เพราะการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์กร เป็นการสร้างฐานที่ดีในการบริหารงาน และการทำงานในองค์กร และจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามสัจธรรมที่ดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลือง การติดตามการทุจริต ความโปร่งใส โดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐนั้น จะเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง

ธรรมาภิบาล เป็นคำที่ประกอบด้วยศัพท์ 2 ศัพท์ด้วยกัน คือ ธรรม กับ อภิบาล ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2546ได้ให้ความหมายว่าธรรม หมายถึง ความยุติธรรม.ความถูกต้อง.กฎ.กฎเกณฑ์.กฎหมาย.ข้อบังคับ.สิ่งตั้งตามอภิบาล หมายถึง การดูแล. การปกครอง. การบริหาร. การปกป้อง. การสร้างภูมิคุ้มกัน. บำรุงรักษา. ปกครองปกป้องหรือคุ้มครอง

ดังนั้นจึงสรุปความหมายของธรรมาภิบาล (Good governance) หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบสังคมให้รัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน รวมไปถึงสังคมฝ่ายสงฆ์ ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการและฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือ สร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกันหรือ แก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤตภัยอันตราย ที่อาจจะมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใสและความมีส่วนร่วม อันมีคุณลักษณะของความมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับ ความเป็นไทย รัฐธรรมนูญ และกระแสโลกยุคปัจจุบัน(<http://th.wikipedia.org>)

### หลักการพื้นฐานของการสร้างธรรมาภิบาล

สำหรับหลักการพื้นฐานของธรรมาภิบาลในองค์กรตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ประกอบไปด้วย 6 หลักการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2542 : 1)

1. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) คือ การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ซึ่งรวมถึงการไม่เลือกปฏิบัติที่ไม่ทำตามอำเภอใจ การไม่ละเมิดกฎหมาย และการไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

**2. หลักคุณธรรม (Morality)** คือ การยึดมั่น ถือนั่นในคุณธรรมความดีงาม ความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมรวมถึงมีความซื่อสัตย์จริงใจ และยึดมั่นในความสุจริตคุณธรรมเป็นแนวทางที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ทั้งความประพฤติและจิตใจซึ่งแต่ละสังคมกำหนดและยอมรับปฏิบัติกัน เช่น ซื่อสัตย์ อุดม เมตตา กรุณา เสียสละ เป็นต้นในระดับกิจการ หลักคุณธรรม คือ การทำธุรกิจด้วยความมีจริยธรรมทางธุรกิจ ซึ่งหมายถึง มาตรฐานทางศีลธรรมคุณธรรมที่ใช้กับองค์กรทางธุรกิจ ปัญหา จริยธรรมธุรกิจที่เกิดขึ้นกับกิจการ เช่น การปกปิดข้อเท็จจริง หรือ ตกแต่งตัวเลขทางบัญชีเพื่อหวัง ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง การฟอกเงิน การหลอกลวง หนีภาษี การละเลยไม่ดูแลด้านความปลอดภัยในสถานที่ทำงาน การเลือกปฏิบัติหรือมีสองมาตรฐานในการบริหารงานบุคคล

**3. หลักความโปร่งใส (Accountability)** คือ ความถูกต้อง ชัดเจน ปฏิบัติตามหลักการที่ควรจะเป็น รวมถึงการสร้างใจไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องได้ รวมทั้งการให้ และรับข้อมูลที่เป็นจริงตรงไปตรงมาทันเวลาในระดับกิจการ อาจแปลความหมายของ “Accountability” ว่าเป็น “ความรับผิดชอบที่อธิบายได้” ซึ่งเป็นภาระบทบาทของผู้บริหารในแง่ ข้อผูกพันหรือความเต็มใจที่จะยอมรับความรับผิดชอบ รวมทั้งความสามารถในการรายงานชี้แจง ให้เหตุผลเพื่ออธิบายการกระทำของตนเองและสามารถตอบคำถามของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ในทุกที่ ทุกโอกาส เพื่อแจกแจงอธิบายการกระทำทั้งหมดที่ตนรับผิดชอบ

**4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation)** คือ การให้โอกาสบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญรวมทั้งการเปิดรับฟังความคิดเห็น เพื่อรับคำแนะนำมาร่วมวางแผน และปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระดับสังคม ซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลากหลายและมีความคิดเห็น ที่แตกต่าง หลักการมีส่วนร่วมจะช่วยประสานความคิดเห็นหรือความต้องการที่แตกต่างกัน เพื่ออยู่บน พื้นฐานโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมในระดับกิจการ องค์กรจะกำหนดให้มีคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มีประสบการณ์หลากหลายช่วยบริหารงานขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์

**5. หลักความรับผิดชอบ (Responsibility)** คือ ความรับผิดชอบในงานของตน ความรับผิดชอบต่อ การกระทำของตนเอง รวมถึงการตระหนักและสำนึกในสิทธิและหน้าที่

**6. หลักความคุ้มค่า (Cost -Effectiveness or Economy)** คือ การบริหารจัดการให้เกิด ประโยชน์ สูงสุดในระดับบุคคล ความคุ้มค่าเทียบเคียงได้กับความประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าในระดับกิจการ คือ การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุดหรือเกิดมูลค่ามากที่สุด เช่น การใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน

ดังนั้นสรุปได้ว่า การส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือของทั้งสถาบันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม บทบาทของรัฐที่สำคัญนั้นคือ รัฐเป็นผู้มีบทบาทในการวางรากฐานและรักษา กฎระเบียบต่าง ๆ การสร้างธรรมาภิบาลของรัฐนั้นจำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ มีภาระ รับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องมีการ ปฏิรูประบบราชการ เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบภายใต้กรอบของ กฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาลของภาครัฐนั้น จะต้องพยายามปฏิรูปการบริหารจัดการความ

โปร่งใสในการปฏิบัติงาน ยกย่องความชำนาญของภาครัฐให้มีความทันสมัย เป็นต้น ส่วนบทบาทขององค์การภาคเอกชนและบทบาทของภาคประชาสังคมที่มีต่อการสร้างธรรมาภิบาล คือ การรวมตัวกันของสาธารณชนในการต่อต้านการทุจริตและการประพฤติมิชอบ โดยรัฐควรมีการหามาตรการที่ การตระหนักถึงการทำความผิดจรรยาบรรณ เป็นต้น

### หลักของธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กร

เกษียร เตชะพีระ (2541: 30-32) ได้นำเสนอ Good Governance โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ Good Governance ฝ่ายอำนาจนิยม. Good Governance ฝ่ายเสรีนิยม. และ Good Governance ฝ่ายชุมชนนิยม

(1) Good Governance ฝ่ายอำนาจนิยม คือ การมองในทัศนะของฝ่ายความมั่นคง เช่น กองทัพ ฝ่ายปกครอง และภาคราชการ โดยสัมพันธ์กับการอธิบายบทบาทของราชการในการสร้าง Good Governance ในสังคมไทย สำหรับกลุ่มนี้ย่อมหมายถึง “รัฐเป็นเจ้าของธรรม” อำนาจรวมศูนย์อยู่ที่รัฐและกลไกเชิงสถาบันของรัฐ การสร้างความเป็นปึกแผ่น สร้างความปรองดองในชาติ และการร่วมมือกันกู้วิกฤติเศรษฐกิจด้วยความคิดแบบชาตินิยม สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2) Good Governance ฝ่ายเสรีนิยม แนวความคิดของกลุ่มนักธุรกิจ นักจัดการสมัยใหม่ และกลุ่มที่สนับสนุนแนวความคิดเรื่องการเปิดเสรี การให้กลไกของตลาดเป็นผู้แก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ และการรักษาโครงสร้างของสังคมที่เป็นอยู่ เช่น อานันท์ ปันยารชุนเสนอว่า Good Governance เป็นเรื่องของการบริหารให้เกิดความสำเร็จโดยไม่เกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง เช่น อุดมการณ์ประชาธิปไตย ประเทศที่มี Good Governance อาจไม่ใช่ประเทศประชาธิปไตยก็ได้ เช่น สิงคโปร์ เป็นต้น

3) Good Governance ฝ่ายชุมชนนิยม คือ กลุ่มที่สนับสนุนแนวความคิดเรื่องการกระจายอำนาจ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคสังคม ที่จะไปตรวจสอบภาครัฐและเอกชนได้ โดยให้ความสำคัญต่อแนวความคิดเรื่องความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการถักทอทางสังคม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคม กลุ่มนี้จะมอง Good Governance สัมพันธ์กับประชาธิปไตยเท่านั้น

1. ยึดมั่นในหลักของวัตถุประสงค์ในการให้บริการแก่ประชาชนหรือผู้มาใช้บริการ ( Clear statement – high service quality)

2. ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในหน้าที่และบทบาทของตน (Public statement) ว่าจะทำหน้าที่อย่างไร วิธีการอะไร ให้บรรลุเป้าหมาย

3. ส่งเสริมค่านิยม (Value) ขององค์กร และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของธรรมาภิบาลโดยการปฏิบัติหรือพฤติกรรม

4. มีการสื่อสารที่ดี การตัดสินใจอย่างปลอดโปร่ง และมีการบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม (Providing information to flow two-ways)

5. พัฒนาศักยภาพของความสามารถของส่วนนักบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. การเข้าถึงประชาชนและต้องรับผิดชอบต่อการงานและผลงานอย่างจริงจัง

### แนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

จะเห็นได้ว่าหลักของธรรมาภิบาล มุ่งเน้นให้ทราบถึงปัจจุบันที่มีการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล แล้วก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความต้องการของประชาชนสูงสุด และเป็นการเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบ้านเมือง ซึ่งการที่จะทำให้หลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองเกิดผลสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารหรือผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะนำมายึดปฏิบัติเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน และเพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจถึงหลักธรรมาภิบาลมากขึ้น ต้องเร่งดำเนินการให้การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ประชาชน ทำอย่างไรจึงธรรมาภิบาลจึงจะยั่งยืน เพื่อให้องค์กรของรัฐ เอกชน และทุกส่วนนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ให้กว้างขวางและยั่งยืนจำเป็นต้องมีปัจจัยสำคัญหลายปัจจัย ที่นอกเหนือจากคุณธรรมของบุคลากรในหน่วยงานและผู้บริหารแล้ว คือ ความต่อเนื่องหรือความยั่งยืนของการเป็นประชาธิปไตยและความมั่นคงของประเทศ (sustainability of democracy and national security) เพราะประชาธิปไตยค่อนข้างเป็นพลวัต เพราะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม และยังมีการอภิปรายกันถึงความหมายที่แท้จริงอยู่อย่างกว้างขวาง แต่มิติที่สำคัญของประชาธิปไตยก็คือการแข่งขัน การมีส่วนร่วม และเสรีภาพในทางการเมือง การเป็นประชาธิปไตยและความยั่งยืนของประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่ต้องส่งเสริมให้การบริหารจัดการที่ดี หรือธรรมาภิบาลคงอยู่ได้ เนื่องจากทราบได้ที่ไม่เป็นเผด็จการ ประชาชนย่อมมีโอกาสแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีการตรวจสอบการดำเนินการของรัฐ ทำให้เกิดความโปร่งใส ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนตลอดหน่วยงานต่าง ๆ สำคัญรับผิดชอบ ประชาธิปไตยจึงมีข้อดี คือเป็นวิธีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง กระบวนการเป็นประชาธิปไตยนำมาสู่การส่งเสริมสันติวิธีในชาติ และระหว่างชาติได้ ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการลงคะแนนเสียงโดยเท่าเทียมกัน มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน มีการควบคุมทางนโยบาย ประชาธิปไตยนำมาสู่การหลีกเลี่ยงทรราช การมีสิทธิเสรีภาพ มีการแสดงความคิดเห็นของตนเอง มีความอิสระทางความคิด มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ปกป้องความสนใจส่วนบุคคล มีความเท่าเทียมกันทางการเมืองและประชาธิปไตยแนวใหม่นำมาสู่การแสวงหาเสรีภาพและความเจริญ และที่สำคัญกระบวนการประชาธิปไตยนำมาสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการสร้างการเจริญเติบโตในด้านการสร้างความรับผิดชอบและสร้างปัญญา ขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งแนวทางที่สำคัญที่สุดสำหรับประชาชนในการปกป้องและนำเสนอความสนใจของพวกเขา

1. สร้างความตระหนักร่วมกันในสังคมไทย เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์กลไกการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

2. ออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่นๆที่จำเป็น



3. เร่งรัดให้เกิดการปฏิรูปการบริหารภาครัฐและการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

4. เร่งแก้ไขปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน

การใช้กระบวนการประชาธิปไตยเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย การบริหารและทางสังคม ตลอดจนการมีความเป็นธรรมมากขึ้นจัดเป็นเรื่องยาก แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยทำให้เกิดนิติธรรม เป็นส่งเสริมเสรีภาพทางการเมืองและเสรีภาพของประชาชน เกิดการเลือกตั้งได้ผู้จะทำหน้าที่ในกระบวนการนิติบัญญัติได้อย่างเสรีและเป็นธรรม ประชาธิปไตยเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งของการมีธรรมาภิบาล อันที่จริงแล้วธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกันอยู่ ประเทศใดที่มีได้เป็นประชาธิปไตย การมีธรรมาภิบาลคงเกิดขึ้นได้ยากยิ่ง เพราะไม่มีปัจจัยสำคัญของการเป็นธรรมาภิบาล หรือไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นหรือทำให้เกิดขึ้นได้ อาทิเช่น หลักของนิติธรรม นิติรัฐ ผู้มีอำนาจจะใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องมากกว่าเพื่อประชาชนโดยรวม ทั้งนี้เพื่อให้คงความมีอำนาจของตนและพวกต่อไป กฎหมาย กฎระเบียบต่างๆจึงเป็นไปเพื่อกำจัดฝ่ายตรงข้ามเสียมากกว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน จะเกิดขึ้นยากมากเพราะตราบไต่ที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นต่อการทำงานของภาครัฐได้ ตราบนั้นผู้มีอำนาจสามารถทำงานได้ยากยิ่ง เพราะต้องคอยตอบคำถาม ต้องให้ข้อมูล ให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนกลุ่มต่างๆมาร่วมรับรู้ ตัดสินใจ และที่สำคัญหากใช้หลักการนี้มากๆ การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง หรือถอดถอน อาจนำมาสู่การหลุดจากอำนาจได้ อนึ่งธรรมาภิบาลจะยังยืนต้องมีประชาธิปไตยที่ยั่งยืนและความยั่งยืนของประชาธิปไตยจะเกิดได้ต้องมีประชาชนมีจิตสำนึกและพฤติกรรมในการเป็นประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นสถาบันประชาธิปไตย มีประสิทธิภาพทางการเมืองของประเทศ มีทุนทางสังคมสูง มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ผู้นำเป็นผู้แทนประชาชนอย่างแท้จริง มาจากการเลือกตั้งของประชาชน

#### การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวถึงการบริหารจะหมายถึงการจัดการคน การจัดการคนและการจัดการงานเป็นสำคัญ กล่าวคือ การปรับปรุงทัศนคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบและการควบคุมตนเอง พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาให้สังคมมีการบริหารจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งธรรมะ เป็นสังคมที่ยกย่องบูชาและยึดถือธรรมะเป็นหลักเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันทรงสอนให้คนเป็นคนดีมีศีลธรรม ละเว้นจากการประพฤติชั่ว มีจิตใจที่เมตตากรุณา และไม่เบียดเบียนกัน ดังนั้นการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมาภิบาลจึงหมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อรักษาหรือสร้างธรรมะให้เกิดขึ้นในตนและสังคม เพราะความเจริญหรือความเสื่อมทรมของสังคมหรือองค์กรย่อมเกิดขึ้นจากธรรมะเป็นปัจจัยสำคัญหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีจำเพาะเจาะจงไว้ตายตัว แต่สามารถรู้ว่ธรรมะชุดที่เป็นหลักธรรมาภิบาลได้ก็ด้วยความหมายของธรรมะหมวดนั้นๆ กล่าวคือ หลักพุทธธรรมาภิบาล คือ หลักธรรมะที่มีลักษณะเนื้อหาไปในทิศทางด้านบริหารจัดการ การปกครอง การสร้างมนุษยสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ในทุก ๆรูปแบบของการบริหารจัดการ ดังตัวอย่างเช่น การบริหารสังคม

หรือองค์กรในยุคของพระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบการบริหารจัดการ 3 ระบบ ทั้งระบบอัตตานิธิปไตยและโลกาธิปไตย กับระบบผสมหรือประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบแนวทางการบริหารสังคม ก่อให้เกิดระบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ

ในระยะที่ 1 ทรงใช้แนวคิดแบบอัตตานิธิปไตยในระยะแรกเริ่ม พระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขที่มีการรวมศูนย์อำนาจ ได้ทรงทำภารกิจวัตรพระวินัยหรือกำหนดทิศทางการต่าง ๆ ในการปกครองสงฆ์

ในระยะที่ 2 ทรงหันมาใช้แนวคิดแบบโลกาธิปไตยเมื่อสงฆ์มีจำนวนมากขึ้นพระองค์ทรงเปลี่ยนการบริหารโดยมอบอำนาจให้หมู่สงฆ์ในการทำสังฆกรรม ซึ่งบางท่านก็เรียกว่า ระบบสังฆาธิปไตยก็มี

ในระยะที่ 3 ทรงหันมาใช้แนวคิดแบบธรรมาธิปไตย เพราะเมื่อพระธรรมวินัยได้ถูกบัญญัติไว้โดยสมบูรณ์มากเพียงพอแล้ว พระองค์ได้ทรงกำหนดให้ระบบสังคม องค์กร สถาบันบุคคล กฎกติกากฎหรือเงื่อนไขใดๆ ที่จะมีขึ้นนั้นจะต้องเป็นไปหรือสอดคล้องกับพระธรรมวินัยเท่านั้น 5 แนวทางปฏิบัติตามหลัก “ธรรมาภิบาล”

ธรรมาภิบาลมีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจอย่างชัดเจน เพราะหลักทั้ง 6 ประการ สามารถนำมาแปรเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับองค์กร เพราะเมื่อองค์กรมีการปฏิบัติที่ดีต่อพนักงาน พนักงานก็มีความสุขมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน ส่งผลให้พนักงานทุกคนรักและทุ่มเทในการทำงาน และพร้อมมีส่วนร่วมในความก้าวหน้าของบริษัท ดังนั้นการนำธรรมาภิบาลมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารงาน จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อความสำเร็จขององค์กรทุกประเภททุกระดับ

1.การสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นทุกระดับจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยมีคนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมเสถียรภาพ พัฒนา และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างความเข้มแข็งให้ประชาคมและเพิ่มการมีส่วนร่วม

2. เป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างความเป็นธรรมในสังคมเอผลประดยชนให้กับคนทุกระดับไม่ว่าคนรวยหรือคนจนในเรื่องการมีงานทำ การมีรายได้ การพัฒนาที่เท่าเทียมกัน และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3. ธรรมาภิบาลช่วยลดบรรเทาหรือแก้ปัญหาถึงแม้ปัญหาที่เกิดขึ้นจะมีความรุนแรงก็ยังช่วยลดหรือบรรเทาความรุนแรงลงไป และปัญหาที่ไม่รุนแรงก็อาจจะไม่เกิดขึ้นอีก อีกทั้งทำให้สังคมมีความเข้มแข็งทุกด้าน ทั้งทางคุณค่าและจิตสำนึกทางสังคม การเมือง

4. ธรรมาภิบาลจะช่วยลดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงและส่งเสริมให้คนมีความซื่อสัตย์สุจริต

5. ธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดที่เกื้อหนุนสังคมประชาธิปไตยจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมีการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลโดยประชาชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

6. ธรรมาภิบาลจะช่วยให้ระบบบริหารของรัฐมีความยุติธรรม เป็นที่นำเชื่อถือทั้งในและต่างประเทศ

7. ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีความรักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและเป็นส่วนเสริมสร้างความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ



## ธรรมาภิบาลในพระไตรปิฎก

ยุคโลกาภิวัตน์สังคมมีปัญหามากมาย นับตั้งแต่ปัญหาพื้นฐานไปจนถึงปัญหาระดับโครงสร้างตัวอย่างของปัญหาต่างๆ ได้แก่ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การเกิดช่องว่างระหว่างความมั่งคั่งกับความไม่มีขยายตัวไปในวงกว้าง ปัญหาด้านสังคมปัญหาด้านการเมืองปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาข้อพิพาทระหว่างพรมแดน หลายประเทศประสบปัญหาเพราะไม่สามารถสร้างสันติภาพภายในประเทศของตนได้ ปัญหาดังกล่าวกำลังรบกวนแนวทางแก้ไข ในแวดวงวิชาการปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะนำพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพัน (Engage) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม มีความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ เนื่องจากพุทธศาสนาแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาแบบปัจเจกบุคคลไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาของสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมากล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความขัดแย้งน้อยที่สุด พระพุทธองค์สามารถสร้างสังคมสงฆ์ขึ้นมาให้เป็นแบบอย่างของรูปแบบการปกครอง หรือรูปแบบการบริหารจัดการในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามบัดนี้พระพุทธศาสนาที่เคยรุ่งเรืองได้ล่วงเลยมาแล้วกว่า 2563 ปี หลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามกฎไตรลักษณ์ แต่พระธรรมของพระพุทธองค์ก็ยังคงอยู่ และมีความสำคัญเสมอมาสามารถนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยได้ ดังความตอนหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ขัดแย้งกับโลก แต่โลกขัดแย้งกับเราผู้กล่าวเป็นธรรมไม่ขัดแย้งกับใครๆ ในโลก สิ่งใดที่บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มี แม้เราก็ก้าวล่วงนั้นว่า ‘ไม่มี’ สิ่งใดที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี แม้เราก็ก้าวล่วงนั้นว่า ‘มี’ ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งที่บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มี เราก็ก้าวว่า ‘ไม่มี’ คือ รูปที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน ไม่ผันแปร ที่บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มีแม้เราก็ก้าวรูปร่างว่า ‘ไม่มี’ เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน ไม่ผันแปร ที่บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มีแม้เราก็ก้าววิญญาณนั้นว่า ‘ไม่มี’ นี่แลชื่อว่าสิ่งที่บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มี แม้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่มี’ อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี เราก็ก้าวว่า ‘มี’ คือ รูปที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ผันแปร ที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี แม้เราก็ก้าวรูปร่างว่า ‘มี’ เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ผันแปร ที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี แม้เราก็ก้าววิญญาณนั้นว่า ‘มี’ นี่แลชื่อว่าสิ่งที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี แม้เราก็ก้าวว่า ‘มี’ โลกธรรม มีอยู่ในโลกตถาคตตรัสรู้ รู้แจ้งโลกธรรมนั้นแล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทาให้ง่าย ก็อะไรเล่าชื่อว่าโลกธรรมในโลก ที่ตถาคตตรัสรู้ รู้แจ้งแล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผยจำแนก ทาให้ง่าย คือ รูปจัดเป็นโลกธรรมในโลก ที่ตถาคตตรัสรู้ ฯลฯ ทาให้ง่าย บุคคลใด เมื่อตถาคตบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทาให้ง่ายอยู่อย่างนี้ ยังไม่รู้ ไม่เห็น เราจะทำอะไรกับบุคคลผู้โง่เขลา เป็นปุถุชน คนบอด ไม่มีดวงตา ไม่รู้ ไม่เห็นนั้นได้ เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณจัดเป็นโลกธรรมในโลกที่ตถาคตตรัสรู้ รู้แจ้งแล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติกำหนดเปิดเผย จำแนก ทาให้ง่าย บุคคลใด เมื่อตถาคตบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผยจำแนก ทาให้ง่ายอยู่อย่างนี้ ยังไม่รู้ ไม่เห็น เราจะทำอะไรกับบุคคลผู้โง่เขลา เป็นปุถุชน คนบอด ไม่มีดวงตา ไม่รู้ ไม่เห็นนั้นได้ ภิกษุทั้งหลาย ดอกอุบลก็ดี ดอกปทุมก็ดี ดอกบุณฑริกก็ดี เกิดในน้ำเจริญในน้ำ โพล่พ้นน้ำ

แล้วตั้งอยู่ แต่ไม่ติดน้ำ แม่น้ำใด ตลาคตกก็ฉนั้นเหมือนกัน เกิดในโลก เจริญในโลก ครอบงำโลกอยู่ แต่ไม่ติดโลก (ส. ข. (ไทย) 17/94/178-180)

พุทธดำรัสข้างต้นตีความได้ว่า คำว่า“ตลาคตก” หมายถึง “ธรรม” หรือ “ธรรม” หมายถึง“ตลาคตก” ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นตลาคตก” ดังนั้นพระธรรมของพระองค์หากรู้จักประยุกต์ใช้ย่อมสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในโลกได้อย่างแท้จริงมีเพียงกิเลสของมนุษย์เท่านั้นที่เห็นว่าธรรมของพระพุทธองค์ล้ำสมัย พุทธธรรมมาภิบาล หรือธรรมาภิบาลตามแนวพุทธเป็นกระบวนการยุทธวิธีหนึ่งที่ใช้แก้ปัญหาต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่ง ดังเช่นในปัจจุบัน ทั้งนี้แนวคิดธรรมาภิบาล หรือ Good Governance ตามแนวตะวันตกที่มีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนั้นยังมีจุดอ่อน และความไม่ชัดเจนในหลายประเด็น ทั้งในแง่ความหมาย เป้าประสงค์รวมถึงกระบวนการวิธีการปฏิบัติ หากจะทำให้สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาจะมีทางออกของเรื่องนี้ ซึ่งธรรมาภิบาลเชิงพุทธ (Buddhist Good Governance) ที่ปรากฏขึ้นในพระไตรปิฎก ในจกัถวัตติสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าทัฬหะเนมิ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ (1) จักรแก้ว (2) ข้างแก้ว (3) ม้าแก้ว (4) มณีแก้ว (5) นางแก้ว (6) คหบดีแก้ว (7) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า 1.000 องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรบุรุษ สามารถย่ำราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต (ที. ปา. (ไทย) 11/81/60)

ธรรมราชาในจกัถวัตติสูตรได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารจัดการโดยยึดธรรมเป็นใหญ่ โดยการนำธรรมมาใช้คุ้มครอง ป้องกัน ประชากรราษฎรในแว่นแคว้นตามฐานะ ในพระสูตรชี้ให้เห็นว่าพระราชาทรงธรรมได้นั้นจะต้องมีที่ปรึกษาที่ทรงธรรมนั่นก็คือ สมณพราหมณ์ ซึ่งท่านไม่เจาะจงนักบวชในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้นำเสนอโครงสร้างการปกครองของพุทธจักรที่สามารถอยู่ร่วมกันกับอาณาจักรได้เป็นอย่างดีมาเชื่อมต่อ เพื่อให้เห็นความสอดคล้อง ซึ่งในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางฝ่ายการเมืองโดยการแสดงธรรม คือหลักปฏิบัติต่างๆ ในหลายเหตุการณ์เช่น การสนทนากับพระเจ้าพิมพิสารที่เวฬุวันสวนไผ่ การห้ามพระญาติมิให้หาสงครามแย่งน้ำ เป็นต้น

### หลักธรรมาภิบาลตามแนวคิดทางพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวคิดธรรมาภิบาลกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาพบว่า มีฐานคิดที่เป็นจุดมุ่งเน้นที่แตกต่าง กัน กล่าวคือ ธรรมาภิบาลมุ่งเน้นระบบ กฎ หรือหลักการโดยภาพรวมขององค์การหรือสังคม ส่วนธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นที่ตัวคน หรือคุณสมบัติของผู้บริหารหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญ โดยถือว่า ผู้ปกครองจะต้องเป็นคนดีมีคุณธรรมเท่านั้น จึงจะสามารถปกครององค์การ สังคม หรือประเทศชาติได้อย่างสันติสุขและเจริญก้าวหน้าได้ หากพิจารณาในฐานฐานคิดที่เป็นทฤษฎีพบว่า แนวคิดธรรมาภิบาลมีลักษณะสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่ (duty

theory) ที่ให้ความสำคัญกับระบบหรือโครงสร้างโดยภาพรวมเป็นสำคัญ ส่วนแนวคิดในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับคุณลักษณะเฉพาะของคนหรือผู้นำเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างฐานคิดทั้งสองฝ่ายจะพบว่า ธรรมาภิบาลมีแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่ว่า หากองค์กรหรือสังคมมีระบบหรือโครงสร้างที่ดี หรือสร้างระบบหรือโครงสร้างที่ดีได้แล้ว หากคนดีได้มาเป็นผู้นำ หรือได้เข้ามาในระบบ ระบบที่ดีจะส่งเสริมและสนับสนุนให้คนเหล่านี้พัฒนาองค์กรและสังคมให้ประสบความสำเร็จได้รวดเร็วและมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ระบบที่ดียังป้องกันคนดีที่ยังไม่มั่นคงในความคิดของตนเองให้สามารถยับยั้งจิตใจของตนไม่ให้กระทำผิดได้ เพราะระบบมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ มีความโปร่งใส และยุติธรรม ซึ่งเป็น การปิดช่อง ไม่เปิดโอกาสให้ผู้นำหรือผู้อยู่ในระบบทำสิ่งที่ไม่ดี ผิดคุณธรรมจริยธรรมได้ กรณีนี้คือ ระบบที่ดี ได้คนที่ดี นอกจากนี้ระบบที่ดียังสามารถคัดเลือกคนที่ดีให้เข้ามาสู่ระบบที่ดีได้โดยง่าย และส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดีอีกด้วย เท่ากับว่า “ระบบที่ดีสามารถเลือกคนดี ได้คนดี ส่งเสริมให้เกิดการบริหารปกครองที่ดี ซึ่งจะเป็นผลดีต่อ องค์กรและสังคม” แต่ถ้าหากมีคนไม่ดีเข้ามาสู่ระบบที่ดี (ซึ่งอาจเป็นไปได้) ระบบที่ดีจะทำหน้าที่ตรวจสอบและปิด ช่องหรือไม่ให้คนไม่ดีได้มีโอกาสทำสิ่งที่ไม่ดีในระบบ นอกจากนี้ยังสามารถช่วยขัดคนที่ไม่ดีเหล่านี้ให้ไม่สามารถอยู่ ในระบบได้อีกต่อไปอีกด้วย จึงสามารถสรุปลักษณะสำคัญของระบบที่ดี ได้แก่ 1) คัดเลือกคนดีเข้ามาสู่ระบบ 2) กลั่นกรองคนชั่วไม่ให้เข้ามาสู่ระบบ 3) สนับสนุนหรือส่งเสริมให้คนดีสามารถบริหารปกครองได้ดีและมีความสุข 4) ตรวจสอบ ป้องกัน และกำจัดคนชั่วที่อยู่ในระบบให้ออกไป หรือทำให้คนชั่วเจริญเติบโตในระบบไม่ได้ ในการพัฒนา องค์กรหรือสังคมกลุ่มแนวคิดนี้จึงมุ่งสร้างระบบที่ดีก่อนเป็นอันดับแรก

ส่วนหลักธรรมที่จัดว่าเป็นธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา มีแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่ว่า ถึงแม้องค์กรหรือ สังคมจะมีระบบหรือโครงสร้างที่ดี หรือสามารถสร้างระบบหรือโครงสร้างที่ดีได้แล้ว แต่ถ้าคนในระบบไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหารหรือสมาชิกในระบบเป็นคนไม่ดี ขาดคุณธรรมจริยธรรม ไม่มีความรับผิดชอบ เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้แล้ว แม้ จะมีระบบหรือโครงสร้างที่ดีเพียงใดก็ตาม องค์กรหรือสังคมนั้นย่อมไม่สามารถพัฒนาได้ และนอกจากพัฒนาไม่ได้ แล้วอาจถึงขั้นล่มจมอีกด้วย เพราะคุณธรรมจริยธรรมของคนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่จะบ่งบอกว่าเป็นคนดี หรือไม่ดี ในผลงานเรื่องอุดมรัฐ (The Republic) ของเพลโตจึงถือว่า ประเทศที่จะเจริญก้าวหน้าได้ขึ้นอยู่กับ ผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองประเทศเป็นคนฉลาด ประเทศก็จะฉลาดตามไปด้วย ฉะนั้น ควรให้ปรัชญาเมธีเป็นกษัตริย์ หรือกษัตริย์เป็นนักปรัชญาเมธี (Philosopher-King) ปรัชญาเมธีจึงเป็นคนที่มีความรู้ ความยุติธรรม ความสวยงาม ความดี อันเป็นคุณธรรมของนักปกครองทั้งหลาย (งานจันค์ ทองประเสริฐ, 2533 : 231-232) หรือที่พระพุทธศาสนา ถือว่า ผู้ปกครองจะต้องเป็นธรรมราชา คือ พระราชาผู้ทรงศุภพิริยธรรมนั่นเอง (ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112. และดู รายละเอียดเพิ่มเติมใน ขุ.ชา.อ. (บาลี) 28/176/261) ซึ่งให้ความสำคัญคุณลักษณะของคนหรือผู้ปกครองในด้าน คุณธรรมจริยธรรมก่อนเป็นอันดับแรก การจะพัฒนาองค์กรหรือสังคมใดๆ ก็ตาม ตามแนวคิดนี้จะต้องเริ่มที่ตัวคน ตัวผู้ปกครองก่อน นอกจากนี้คนในระบบที่ไม่ดียังอาจหลีกเลี่ยง หรือเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบนั้นให้ส่งเสริม สนับสนุนความไม่ดีของตนเองอีกด้วย หรือไม่ก็อาจจะขัดขวางทำให้ระบบที่ดีไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ก็ได้ ดังนั้นแนวคิดด้านคุณธรรมจึงมีลักษณะสำคัญ คือ 1) จะต้องเลือกคนดีมีคุณธรรมเป็นผู้ปกครอง 2) คนดีจะ

สามารถบริหารจัดการองค์การหรือสังคมได้ดี 3) คนเป็นอยู่อยู่ในระบบและเป็นผู้ใช้ระบบ หากคนไม่ใช้ระบบก็ทำงานไม่ได้ 4) คนดีสามารถปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงระบบที่ไม่ดีให้ดีขึ้น หรือที่มีความบกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นได้ 5) คนดีเป็นผู้สร้างระบบที่ดี แต่ระบบที่ไม่ดีไม่สามารถสร้างคนดีได้

จะเห็นว่า แนวคิดธรรมาภิบาลสากล และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่าเป็นธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา ต่างมีฐานคิด ทฤษฎี และจุดเน้นที่แตกต่างกัน นอกจากแตกต่างกันแล้วยังเป็นความแตกต่างกันคนละชั่วอีกด้วย คือ ธรรมาภิบาลสากลสอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่ ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับทฤษฎีคุณธรรม หรือธรรมาภิบาลสากลถือว่า ระบบดีสำคัญกว่าคนดี ส่วนพระพุทธศาสนาถือว่า คนดีสำคัญกว่าระบบดี หรือธรรมาภิบาลสากลมีจุดเน้นที่ระบบโครงสร้าง ส่วนพระพุทธศาสนาเน้นที่ตัวคนหรือคุณสมบัติของคน เมื่อเป็นเช่นนี้การกล่าวที่ว่า “ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” หรือ “หลักธรรมต่างๆ ในการปกครองมีทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” ย่อมไม่ถูกต้องและไม่สามารถกล่าวได้เช่นนั้น ” เพราะธรรมาภิบาลสากล และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่างมีฐานคิด ทฤษฎี และจุดเน้นที่แตกต่างกันอย่างมาก

ถึงกระนั้น ก็กลับก่อให้เกิดปัญหาตามมาว่า ถ้าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเหล่านี้ไม่สามารถจัดเป็นหลักธรรมาภิบาลได้ การศึกษาหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาก็ไม่สามารถกระทำได้ใช่หรือไม่ ซึ่งผู้เขียนไม่คิดอย่างนั้น ผู้เขียนคิดว่า แนวคิดธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดสำคัญในการบริการและการปกครองในสังคมปัจจุบันที่ควรมีการนำมาศึกษาในพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีฐานคิดแตกต่างกันและมีจุดเน้นที่แตกต่างกันอีกด้วย ถึงกระนั้นก็ยังทำให้เห็นความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงของฐานคิดทั้งสองได้ แสดงให้เห็นว่ายังมีแนวทางที่จะศึกษาร่วมกันได้ เพียงแต่ต้องใช้คำใหม่ จากคำกล่าวที่ว่า “หลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” หรือ “หลักธรรมต่างๆ ในการปกครองมี ทศพิธราชธรรม เป็นต้น เป็นหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา” เปลี่ยนมาเป็น “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนหรือส่งเสริมหลักธรรมาภิบาล” หรือ “หลักธรรมในการปกครองมีทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหลักการที่สนับสนุนหรือส่งเสริมให้เกิดธรรมาภิบาล” ซึ่งสามารถเข้ากับฐานคิดที่ว่า “คนดีมีคุณธรรมจะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดระบบที่ดี” อันเป็นการเชื่อมฐานคิดที่แตกต่างกันระหว่างธรรมาภิบาลสากลกับฐานคิดหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามก็กลับก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกว่า “ทศพิธราชธรรมซึ่งจัดเป็นหลักคุณธรรมของนักปกครองที่ดีจะสามารถส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดระบบโครงสร้างที่ดีแบบธรรมาภิบาลสากลได้อย่างไร” ซึ่งประเด็นสำคัญในที่นี้คือประเด็นว่าด้วยการเชื่อมโยงทศพิธราชธรรมว่า (ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112.)

“ทานัง”หรือทาน เป็นการให้ปันปัจจัยแห่งชีวิต อะไรเป็นปัจจัยของการดำรงอยู่แห่งชีวิต ก็ให้ปัจจัยเหล่านั้นทั้งในทาง รูปธรรมและทั้งในทางนามธรรม ที่เป็นรูปธรรมก็หมายถึง วัตถุ สิ่งของ. ที่เป็นนามธรรม ก็หมายถึง ความรู้ ความฉลาด ความ สามารถ ล้วนแต่เป็นปัจจัยแห่งชีวิตต่อเพื่อนมนุษย์ ตรงต่อหน้าที่การงานแห่งความเป็นมนุษย์ ความ ซื่อตรงนี้เหตุให้เกิดความรัก สามัคคี ไว้วางใจ วางใจ ซื่อตรง

“สัณ”หรือศีล แปลว่า ภาวะปกติ และเหตุปัจจัย หรือการจัดการที่ทำให้เกิดภาวะปกติ อุปมาเหมือนว่า ก้อนหิน ก้อน ศิลา มีความเป็นปกติ ความหมายนี้ใช้ได้กับคำว่าศีลหรือศีล ที่ รักษาสมาทานกันอยู่ เหตุทำให้เกิด ความปกติ แล้วก็เกิดความปกติ แล้วก็มีผลของความปกติ อยู่กันอย่างสงบสุข

“ปะริจจาคัง”หรือปริจาค เป็นการให้ในภายใน ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ เป็นการให้สิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน เช่น การละกิเลส เป็นต้น ละความตระหนี่หวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ละความเห็นแก่ตน ทานให้วัตถุปัจจัยภายนอกมี ตัวผู้รับ ปริจาคะ ให้ปัจจัยภายใน ไม่ต้องมีตัวผู้รับก็ได้

“อาชชะวัง”หรืออาชชะ คือความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ ตรงต่อหน้าที่การงานแห่งความเป็นมนุษย์ ความซื่อตรงนี้เป็นเหตุให้เกิดความรัก สามัคคี ไว้วางใจ ซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ ก็อยู่กันอย่างสะดวกสบาย ซึ่งตรง ต่อหน้าที่แห่งความเป็นมนุษย์นี้เป็นความตรงสุดยอด ความเป็นมนุษย์มีหลักเกณฑ์อย่างไร ซื่อตรงต่อความเป็นอย่าง นั้น ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น

“มัททะวัง”หรือมัททะ แปลว่า อ่อนโยน อ่อนโยนต่อบุคคล ซึ่งใครๆ ก็ชอบความอ่อนโยน อย่าต้อง กล่าวถึงมนุษย์เลย แม้แต่สัตว์ก็ยังชอบความอ่อนโยนของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ นี่ก็เป็นการอ่อนโยนต่อบุคคล ปันการ อ่อนโยนแห่งการทางกาย ที่นี้มีการอ่อนโยนทางจิต คือมีจิตที่อบรมไว้ดี คล่องแคล่วที่จะทำการงานทางจิต จะคิด จะนึก จะรู้สึกอะไรก็ คล่องแคล่ว เหมือนขี้ผึ้งที่อ่อนดีแล้วจะปั้นเป็นอะไรก็ง่ายอย่างนั้น ความอ่อนโยนทางจิต ความ เหมาะสมแก่การงานทางจิตนี้เป็นสิ่งที่ จะต้องระลึกรู้ถึงกันให้มาก เตือนนี้จิตมักไม่ได้รับความอ่อนโยน ไม่ได้รับการ ปรับปรุงให้มีความอ่อนโยน มันก็ลำบาก

“ตะปัง”หรือตะบะ หมายถึง วิริยะที่เฝ้าอุปสรรค เช่น อิทธิบาททั้ง 4 มีแล้วก็เฝ้าความสำเร็จให้เกิด ความสำเร็จ

“อภังโกธัง”หรืออภังคะ เราก็มองกันอยู่ว่าเป็น ความไม่โกรธ แต่ตัวหนังสือละเอียดอ่อนกว่านั้น แปลว่าไม่ กำเริบ ไม่กำเริบภายใน ทำให้ตนลำบาก ไม่กำเริบในภายนอก ทำให้ผู้อื่น ลำบาก ไม่โกรธตัวเอง ไม่โกรธผู้อื่น ก็คือไม่ กำเริบในภายใน ไม่กำเริบในภายนอก

“อะวิหิงสา”หรืออวิหิงสา ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเองนี้บางคนยังไม่ เข้าใจก็ได้เพราะถือเสียว่าคนมันรักตัวเองแล้วมันจะเบียดเบียนทำไม นั่นแหละ จะมีได้มากเพราะไม่รู้ เพราะไม่เข้าใจ มันก็ทำไปในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียน ผู้ปฏิบัติผิดพลาด ความชั่วทั้งหลาย เป็นการ เบียดเบียนตนเองโดยที่ไม่ อยากรจะเบียดเบียน แต่ความโง่เขลา มัน ทำให้เป็นการเบียดเบียน ถ้าว่าเบียดเบียนไปถึงผู้อื่นเรื่องก็ร้ายกาจมาก

“ขันติ”หรือขันติ ความอดทน คือ รอได้ คอยได้ ไม่กระวนกระวายใจ ถ้าไม่มีความอดทนมันก็เหมือนกับ ทรมาณตัวเอง จะมีผลลาต เฉลียว ปัญญาวิเศษอย่างไร ถ้าไม่รอได้ ทนได้ มันก็ จะเปล่าประโยชน์ เพราะประโยชน์มัน ไม่ออกมาทันที มันต้องมี โอกาสตามเวลาแห่งความสำเร็จ ต้องรอได้ ทนได้เหมือนกับทำนา มันต้องรอได้กว่าจะ ออกเป็นข้าวออกมา อีกอย่างหนึ่ง ขันติแปลว่า สมควร สมควรที่จะได้รับความสำเร็จ มันก็หมายถึงอดทนนั้นแหละ อดทนนั้นแหละสมควรที่จะได้รับความสำเร็จ

“อะวิโรธนะ” หรือ อวิโรธนะ ขื่อนี้ แปลว่า ไม่มีอะไรพิรุณที่ผิดไปจากแนวแห่งความถูกต้อง อวิโรธนะ ขอให้หมายถึงความไม่มีอะไรพิรุณเป็นความถูกต้อง เป็นคุณธรรม ระดับปัญญา ถ้าแปลเป็นอย่างอื่นไปเสียแล้ว ธรรมะทั้งชุดนี้ก็จะ ขาดปัญญาซึ่งเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เราเรียกว่าปัญญานี้จะมาเป็นตัวสุดท้าย ของหมวดเสมอ อวิโรธนะนี้ หมายถึงปัญญา ไม่มีอะไรผิดพลาดไป จากทำนองคลองธรรมเพราะไม่รู้ คือไม่มีปัญญานั้นเอง ถ้าไม่มีการ พิรุณหรือ ผิดพลาด ก็หมายความว่าไม่มีปัญญา อะวิโรธนะจึงหมายถึง ความมีปัญญาไม่มีพิรุณ ความรู้ไม่มีพิรุณ ความเข้าใจไม่มีพิรุณ อะไร ๆ ก็ไม่มีพิรุณ เพราะอำนาจแห่งปัญญา

จักรวรรดิวัตร 12 เป็นธรรมอันเป็นพระราชจริยานวัตร สำหรับพระมหากษัตริย์ และพระราชาเอกใน โลก ทั้งนี้ โดยพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองประชาชน ทรงถือ และอาศัยธรรมข้อนี้เป็นธงชัย ร่วมกันกับ ทศพิธราชธรรม และราชสังคหะ 4 สำหรับ การดำเนินกุศลโลบายและวิโศบาย จักรวรรดิวัตร มี 12 ประการคือ

1. อนโตนสมี พลกายสมี ควรอนุเคราะห์คนในราชสำนัก และคนภายนอก ให้มีความสุข ไม่ปล่อย  
ปลละเลย

2. ขตติเยสุ ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น

3. อนุยตนเตสุ ควรอนุเคราะห์พระราชวงศานวงศ์

4. พราหมณคหปติเกสุ ควรเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคฤหบดีชน คือเกื้อกูลพราหมณ์และผู้ที่อยู่ใน  
เมือง

5. เนคมชานปะเทสุ ควรอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท

6. สมณพราหมณเณสุ ควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล

7. มิคปะกชีสุ ควรจรรักษ์าฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์

8. อธมการปฏิบัติเขโป ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ใน  
กุศลสุจริต

9. ธนนานัน ธนานุปปทาน ควรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบกรทุจริต กุศลและอกุศลต่อสังคม

10. สมณพราหมณเณอุปสงกมิตวา ปณหาปุจฉน ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์ เพื่อศึกษาบุญและบาป  
กุศล และอกุศลให้แจ้งชัด

11. อธมราคสส ปหาน ควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ

12. วิสมโลกสส ปหาน ควรระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรจะได้

ราชสังคัตถ 4 สังคหัตถของผู้ครองแผ่นดิน หรือ ราชสังคหัตถ 4 (สังคหัตถของผู้พระราช. ธรรม  
เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน. หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง - a ruler's bases of sympathy;  
royal acts of doing favors; virtues making for national integration)

1. สัสสมะระ (ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร - shrewdness in  
agricultural promotion)



2. ปุริสเมชะ (ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ - shrewdness in the promotion and encouragement of government officials)

3. สัมมาปาสะ (ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม เป็นต้น - 'a bond to bind men's hearts'; act of doing a favor consisting in vocational promotion as in commercial investment)

4. วาชเปยะ หรือ วาจาเปยะ (ความมีวาจาอันดูดดื่มน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ - affability in address; kindly and convincing speech)

ราชสังคหวัตถุ 4 ประการนี้ เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ส่วนที่แก้ไขปรับปรุงคำสอนในศาสนาพราหมณ์ โดยกล่าวถึงคำศัพท์เดียวกัน แต่ชี้ถึงความหมายอันชอบธรรมที่ต่างออกไป ธรรมหมวดนี้ ว่าโดยศัพท์ ตรงกับ มหายุธ 5 (the five great sacrifices) ของ พราหมณ์ คือ-

1. อัสดเมชะ (การฆ่าม้าบูชาโยธ - horse-sacrifice)
2. ปุริสเมชะ (การฆ่าคนบูชาโยธ - human sacrifice)
3. สัมมาปาสะ (โยธอันสร้างแท่นบูชาไว้ที่ขวางไม้ลอดบ่วงไปหล่นลง - peg-thrown site sacrifice)
4. วาชเปยะ (การดื่มเพื่อพลังหรือเพื่อชัย - drinking of strength or of victory)
5. นิรคพะ หรือ สรรพเมชะ (โยธไม่มีลิ้มสลัก คือ หัวไปไม่มีขีดขึ้นจำกัด. การฆ่าครบทุกอย่างบูชาโยธ - the bolts-withdrawn sacrifice; universal sacrifice)

มหายุธ 5 ที่พระราชพิงบุชาตามหลักศาสนาพราหมณ์นี้ พระพุทธศาสนาสอนว่า เดิมทีเดียวเป็นหลักการสงเคราะห์ที่ดีงาม แต่พราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชาโยธเพื่อผลประโยชน์ในทางลากลักการแค้นความหมายที่พึงต้องการ ซึ่งพระพุทธศาสนาสั่งสอน 4 ข้อแรก มีดังกล่าวแล้วข้างต้น ส่วนข้อที่ 5 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 นี้ ว่าเป็นผล แปลว่า ไม่มีลิ้มกลอน หมายความว่า บ้านเมืองจะสงบสุขปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่ต้องระแวงภัยบ้านเรือนไม่ต้องลงกลอน

อคติ 4 เป็นหลักธรรมฐานอันไม่พึงถึง. ทางความประพฤติที่ผิด. ความไม่เที่ยงธรรม. ความลำเอียง - wrong course of behavior; prejudice)

1. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ - prejudice caused by love or desire; partiality)
2. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง - prejudice caused by hatred or enmity)
3. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง. พลาดผิดเพราะเขลา - prejudice caused by delusion or stupidity)
4. ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว - prejudice caused by fear)

ธรรมาภิบาล เป็นหลักการที่นำมาใช้บริหารงานในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุเพราะ ช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ อาทิ พนักงานต่างทำงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียร

ทำให้ผลประกอบการขององค์กรธุรกิจนั้นขยายตัว นอกจากนี้แล้วยังทำให้บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กรนั้น ๆ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาดังต่อเนื่อง เช่น องค์กรที่โปร่งใส ย่อมได้รับความไว้วางใจในการร่วมทำธุรกิจ รัฐบาลที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนและประชาชน ตลอดจนส่งผลดีต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เป็นต้น แม้ว่าจะเป็นหลักการใดก็ตาม ก็เห็นว่าหลักการทั้งหลายล้วนมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษา “ความสมดุล” ในมิติต่างๆ ไว้ เช่น หลักคุณธรรมก็คือการรักษาสมดุลระหว่างตนเองกับผู้อื่น คือไม่เบียดเบียน ผู้อื่นหรือตัวเองจนเดือดร้อน ซึ่งการที่มีความโปร่งใส เปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ตรวจสอบ ก็เพื่อมุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นถึงความสมดุลดังกล่าวว่าอยู่ในวิสัยที่ยอมรับได้ ส่วนหลักความรับผิดชอบ ก็ต้องสมดุลกับเสรีภาพที่เป็นสิ่งสำคัญของทุกคน และหลักความคุ้มค่า ก็ต้องสมดุลกับหลักอื่นๆ เช่น บางครั้งองค์การอาจมุ่งความคุ้มค่าจนละเลยเรื่องความเป็นธรรมหรือโปร่งใส หรือบางครั้งที่หน่วยงานโปร่งใสมากจนคู่แข่งจนล่วงรู้ความลับที่สำคัญในการประกอบกิจการ ความสมดุล หรือ ธรรม จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของธรรมาภิบาล

## สรุป

การที่สังคมไทยหันมาให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล ทำให้นักวิชาการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางพระพุทธศาสนา หรือในด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่างให้ความสนใจกับหลักการทางพระพุทธศาสนา อันสืบเนื่องมาจากสังคมไทยเป็นสังคมพระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรมทุกด้าน การศึกษาหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยส่วนมากจะเห็นว่า หลักธรรมาภิบาล คือ หลักการปกครองที่ดี หรือหลักการบริหารจัดการที่ดี เมื่อเทียบกับพระพุทธศาสนากับการหลักการปกครองที่ดีก็คือ ชุดหลักธรรมว่าด้วยการบริหารจัดการองค์กรที่ดี หรือส่งเสริมการปกครองต่างๆ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านั้นมุ่งเน้นที่ตัวคน หรือคุณสมบัติภายในของคน ในแง่ของผู้บริหารหรือผู้ปกครองจึงถือว่า พระพุทธศาสนาเน้นที่ตัวผู้บริหารหรือผู้ปกครอง ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของผู้บริหารหรือผู้ปกครองเป็นหลัก ดังนั้นจึงสามารถเปลี่ยนมากล่าวได้ว่า “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมหรือสนับสนุนธรรมาภิบาล” แทน ซึ่งสามารถแก้ปัญหาข้างต้นได้ แต่กระนั้นก็ยังต้องประสบกับปัญหาใหม่ว่า แล้วหลักธรรมดังกล่าวของพระพุทธศาสนาส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดหลักธรรมาภิบาลข้อใดได้บ้างเพื่อการบริหารจัดการองค์กรที่ดีได้ ประเด็นนี้พระพุทธศาสนาเชื่อว่า ความดีจะสนับสนุนหรือส่งเสริมความดีด้วยกัน เมื่อหลักธรรมเป็นคุณธรรมดีงามของผู้บริหารหรือผู้ปกครอง ดังนั้น หลักธรรมดังกล่าวก็ย่อมที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดหลักธรรมาภิบาลทุกข้อ เพราะหลักธรรมาภิบาลทุกข้อเป็นหลักการที่ดีสำหรับผู้บริหารหรือผู้ปกครองนั่นเอง

## References

เกษียร เตชะพีระ (2541). “ธรรมรัฐ-ธรรมละ”. กรุงเทพมหานคร. พิพิธ.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 6 “งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการใช้สังคม”

(Research and Creative Work on Buddhism for Social Service)

วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2563 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535) พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แซม เอเจอร์ (Sam Agere) (2545). Good Governance การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม. แปลโดย ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ. กรุงเทพมหานคร.

จำนงค์ ทองประเสริฐ.(2533) ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. นฤมล ทับจุมพล.(2546) “แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วยรัฐธรรมนูญแห่งชาติ”. ใน รวมบทความธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถีทรรศน์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2557) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พัชรีย์ ลิธโรส. (2557) หลักธรรมาภิบาล : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติในสังคมไทย. บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด. กรุงเทพมหานคร.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี“ธรรมาภิบาล”<http://th.wikipedia.org/wiki/ธรรมาภิบาล>.เข้าถึง เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2553

สถาบันพระปกเกล้า.ธรรมาภิบาลและการบริหารบ้านเมืองที่ดี (ออนไลน์) สืบค้นจาก : <http://wiki.kpi.ac.th/index.php>. วันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2563.

อรรถจักร์ สี่หะอำไพ. Good Governance : Neo Management (ออนไลน์) สืบค้นจาก :<http://human.bsru.ac.th/58pdf/58Good%20Governance%20Neo%20Management.pdf>. วันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2563.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.(2542) คู่มือการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง. (ม.ป.ท.)

อุทัย สติมัน. (2558). ธรรมาภิบาลในมุมมองพระพุทธศาสนา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ : 6 ฉบับที่ : 2. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.